

مجموعه می تاریخ علم، فرهنگ و تمدن دوره می اسلامی / ۳۲۱

www.ketab.ir

انتشارات سفیر اردهال

قسم سوم از کتاب
مناهج الطالبین فی معارف الصادقین

علی بن حسین بن علی هلالی قزوینی
معروف به «جارالله» و «علاء قزوینی»
(به سال ۷۷۹ هجری قمری)

تصحیح
میرهاشم محدث

شابک: ۳-۵۹۶-۱۳۳۱-۶۰۰-۹۷۸

صفحه‌آرایی، طراحی جلد: واحد آماده‌سازی نشر سفیر اردهال، کیتوگرافی، چاپ و صحافی: سفیر اردهال

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷ قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۲۲۰ نسخه شماره نشر: ۱-۶۳۳

نشانی دفتر: تهران، خیابان مفتح، خیابان سمیه، روبه روی بانک ملی، پلاک ۱۱۸، واحد ۴

تلفن مرکز پخش: ۸۸۳۱۳۸۹۸-۸۸۳۱۹۳۴۲ کد ملی: ۱۵۸۱۸-۷۴۷۱۵

© حق چاپ: ۱۳۹۷ email: safirardehal@yahoo.com www.safirardehal.ir

همه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گیومه در مستندنویسی، و مانند آنها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست مطالب

۹	مقدمه مصحح
۱۷	خطبه
۲۷	قسم سوم
۲۹	باب اول: در ذکر ملک فرس
۲۹	صنف اول: پیشدادیان
۴۳	صنف دوم: کیانیان اند
۴۸	صنف سیم: اشکانیان اند
۴۹	صنف چهارم: ساسانیان اند
۷۱	باب دوم: در ذکر ملوک ختای و افرنج
۷۳	باب سوم: در تواریخ ملوک و سلاطین
۷۳	[طایفه] اول: صفاریان
۷۴	طایفه دوم: سامانیان
۷۶	طایفه سیم: دیالمه
۷۹	طایفه چهارم: غزنیان
۸۱	طایفه پنجم: سلجوقیان
۸۳	طایفه ششم: خوارزمشاهیان
۸۹	طایفه هفتم: چنگزخانیان
۱۰۵	باب چهارم: از قسم سوم در سلطنت و خلافت پادشاه اسلام، مالک
۱۴۵	فهرست‌ها
۱۴۷	فهرست آیات قرآنی
۱۴۹	فهرست اشعار فارسی

۱۵۱..... فهرست اشعار عربی

۱۵۵..... فهرست عام

www.ketab.ir

مقدمه مصحح

مناهج الطالبین فی معارف الصادقین کتابی است در تاریخ عمومی که در سه قسم تدوین شده است:

قسم اول: در ابتدای آفرینش در چهار باب.
قسم دوم: در تاریخ انبیا و اولیا و خلفا و وقیع روزگار آنان و امثال و حکایات در بیست و دو باب.

و بالاخره قسم سوم در ذکر ملوک و سلاطین ایران و طبقات و اعیان ایشان و رسم و آئین و شمه‌ای از احوال ایشان در چهار باب از پیشدادیان تا آل مظفر.

مؤلف این کتاب علی بن حسین بن علی هلالی قزوینی معروف به «علاء قزوینی» است که منابع کتاب‌شناسی شروع تألیف آن را در ذی‌الحجه ۷۷۸ و ختم آن را در شعبان ۷۷۹ دانسته‌اند در حالی که به نظر می‌رسد تألیف آن قبل از ۷۷۰ بوده باشد چون مؤلف در صفحه ۱۰۶ همین بخش می‌گوید: «والحاله

هذه رستندار فخرالدوله شاه غازى است اعزاز الله انصار دولته» و می دانیم که فخرالدوله شاه غازى بن زیاد از ملوک پادوسبانان در ۷۷۰ در گذشته است. سال وفات علاء قزوینی را ۷۸۶ نوشته اند.

مؤلف الذریعة الى تصانیف الشيعة علامة فقید شیخ آغا بزرگ طهرانی درباره این کتاب چنین فرموده اند: «مناہج الطالبین فی معارف الصادقین تاریخ عام فارسی مع مباحث من العرفان. الفه عثمان (علی خ ل) بن الحسین بن علی الشهر بعلاء القرونی الهلالی، باسم السلطان جلال الدین شاه شجاع، الذی توفی سنه ۷۸۶ و فرغ منها فی شعبان ۷۸۰ كما انه شرع بها فی ذالحجة ۷۷۸. مرتب علی ثلاثة اقسام: ۱- ابتداء الخلق فی اربعة ابواب ۲- الانبیاء و الاولیاء و الخلفاء و سیرتهم و الامثال و الحکایات فی ۲۲ بابا ۳- الملک و سلوکهم فی اربعة ابواب. اوله: «شکر و سپاس با اخلاص و حمد و ثناء با...» نسخه منه عندالشیخ حسین الجندقی و اخرى فی ایا صوفیة ۳۴۶۷».

علی رغم این که علامه طهرانی این کتاب را در عداد تصانیف شیعه آورده اند اما محتویات همین قسمت جزئی نشان می دهد که مؤلف شیعه نبوده چون در جملات دعائیه پس از نام رسول گرامی از نام اکبراً صلی الله علیه و سلم آورده و از «آله» خبری نیست، و پس از نام مولای سبحان «کرم الله وجهه» آورده است.

این جانب فقط قسم سوم از کتاب مناہج الطالبین را به خاطر اهمیتش تصحیح کردم. چون راجع به آل مظفر و به ویژه شاه شجاع ممدوح حافظ منبع مکتوب کم است. بنابر این این کتاب برای کسانی که درباره عصر حافظ و مظفریان و فارس در آینده تحقیق خواهند نمود مرجع گرانقدری است.

اول کسی که به اهمیت این کتاب در تحقیقات راجع به عصر حافظ و تاریخ آل مظفر پی برد استاد فقید دکتر عبدالحسین زرین کوب (۱۳۰۱-۱۳۷۸ خورشیدی) بود. ایشان در صفحه ۲۶۱ کتاب (از کوچه نردان) (درباره زندگی و اندیشه حافظ) مرقوم فرموده اند: «مناهج الطالبین فی معارف الصادقین در تاریخ انبیا و ملوک اسلام و بعضی فواید دیگر تألیف علی بن الحسین بن علی المدعو بجارالله الهلالی الملقب بلاء القزوینی. کتاب به نام جلال الدین ابوالفوارس شاه شجاع تألیف یافته است. مؤلف چنان که در پایان کتاب بیان می کند آن را در ذی الحجه سنه ثمان و سبعین و سبع مان آغاز کرده است. و در شعبان سنه تسع و سبعین به پایان آورده. کتاب در تاریخ مفاخر و بعضی احوال عصر حافظ اهمیت دارد و دکتر قاسم غنی در تاریخ عصر حافظ از آن استفاده نکرده است. چون این کتاب هنوز طبع نشده نقل چند فقره از آن را نیز یادداشتها خالی از فایده ندیدم.»
خدای رحمان آن استاد فقید را در دریای رحمت خود غرق کند.

چون متن قدیمی است سعی کردم اصالت املائی لغات و کلمات نسخه را حفظ کنم. لغات زیبایی در متن هست که کمتر در فرهنگها آمده:

دالهای نقطه دار را به همان صورت با نقطه آوردم.

بر را به جای «در» استعمال کرده: «تا او را بر آنجا پرورش کنی.» (ص ۵۶).

بر را به جای «با» آورده: «چون شیث وفات کرد او را بر برادرزادگان که فرزندان شیث بوژند ناسازگاری افتاد.» (ص ۳۰)

بادید را در ده مورد به جای «پدید» آورده. دو بار هم در صفحات ۳۵ و ۴۳

به همین شکل «پدید» آورده است.

گرماوه را به جای گرمابه به کار برده: و گرماوه او فرمود ساختن (ص ۳۴).

دلدهی = دلداری. و او را نوازش و دلدهی کرد (ص ۴۳).

- فرو کشیدن = اقامت کردن. و او همانجا فرو کشید (ص ۴۵).
- بخت النصر را یک بار «بختنصر» چسبیده و یکبار «بخت نصر» جدا آورده. به غیر از یکی دو مورد، در تمام موارد دیگر، «پ» فارسی سه نقطه را به صورت «ب» یک نقطه آورده.
- اسب را گاهی اوقات با سه نقطه و گاهی با یک نقطه آورده است. (ص ۵۸).
- تفاوت را که امروزه سر هم می نویسیم، سوا و به صورت «تن درست» نوشته. (ص ۵۶).
- آتش کده را جدا نوشته. (ص ۴۷).
- در پی کردن = دنبال کردن. روزی در شکارگاه در پی گوری کرد (ص ۶۱).
- اکثر کلمات بدون نقطه است.
- در پی فرستادن = نبال کردن: سلطان محمود سبکتکین در پی بفرستاد و او را هلاک کرد (ص ۷۷ همین کتاب).
- «که» موصول و حرف ربط که ما امروزه مثل آب خوردن و بیجا به کار می بریم در سراسر این بخش کتاب و یا سه بار بیشتر استفاده نشده.
- «نام زد» را جدا نوشته. (ص ۸۰ و ۸۶).
- تافتة شدن: خشمگین شدن: پادشاهی بر وی منظره شد و از آن تافتة شد (ص ۴۱).
- همه جا به جای «ی» یا «ای» از همزه استفاده کرده: مسایاء، زوایاء، دلہاء، بالاء، بی وفاء.
- دل خسته کردن = اندوهناک کردن: این مرغ دل من خسته کرد (ص ۳۳).
- فرو مردن = خاموش شدن: و در آن دم آتش کذہاء فارس تمامت فرو مرد (ص ۶۸).
- «کلمه چی» را به جای مترجم استفاده کرده (ص ۹۱). این ترکیب زیبا اصلاً در لغت نامه دهخدا نیامده است.
- «رستمدر» را «رستندار» آورده (ص ۹۶).

خرد و مرد = تکه تکه، درب و داغون: همه اعضا او خرد و مرد شد و بمرد (ص ۵۷).

مؤلف در این قسمت از کتاب خود منابعی را که استفاده کرده نام برده، این منابع عبارتند از:

معالم التنزیل، کشف الاسرار الخفی فی اوصاف النبی، معارف قینی (قیسی؟)، شاهنامه فردوسی، تاریخ جریر طبری، صحاح جوهری، امثال العرب، حدائق الانوار امام فخر رازی، نسیح (نصیحة) الملوک غزالی.

از این کتاب فعلاً دو نسخه در دنیا موجود است که در هنگام تصحیح عکس هر دو نسخه در اختیارم بود:

۱- نسخه‌ای که به شماره ۳۴۶ در کتابخانه ایاصوفیه نگاهداری می‌شود و عکس خوبی از آن به شماره ۱۴۷ در کتابخانه ملی تهران موجود است. این نسخه از اول و آخر کامل است و کاتب آن علی بن محمد بن حسین بن علی هلالی برادر زاده مؤلف است که در سال ۷۸۱ یعنی در زمان حیات مؤلف و دو سال پس از تألیف با خطی خوش و زیبا در ۳۵۹ برگ نوشته شده است. با لطف و محبت جناب آقای دکتر علی صادق زاده و ایقان عضو محترم هیئت مدیره کتابخانه ملی عکس همین قسمت آخر کتاب در اختیارم قرار گرفت. از ایشان ممنونم.

۲- نسخه شماره ۱۰۶۰۵ کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی. این نسخه از آخر ناقص است و کتاب در مروان بن الحکم پایان می‌پذیرد. بنابر این قسم سوم و تاریخ کتابت و نام کاتب ندارد. اما خطبه را با هر دو نسخه سنجدیم. دستیابی به این نسخه به پایمردی عزیزانم استاد محمود نظری و آقای علی خندابی میسر شد. علاوه بر این در رفع پاره‌ای از مشکلات عربی کتاب از راهنماییهای استاد محمود نظری بهره بردم. سایه

این بزرگواران مستدام باد. بنابر این فقط از این قسمت کتاب طبق فهرستها در دنیا فقط یک نسخه موجود است.

تصحیح این کتاب را به پیشنهاد و دستور برادر عزیز و ارشدم جناب آقای دکتر علی محدث انجام دادم. از خداوند متعال برای این دانشمند عزیز و خانواده مکرمشان طول عمر همراه با سلامتی آرزو مندم.

بدان تشکر از اولیای محترم نشر سفیراردهال مقدمه پایان نمی پذیرد. ممنون از جنابان آقایان مهندس سیدحسین عابدینی، مجتبی مقدسی و سرکار خانم فرشته حسینی و سایر دست اندرکاران آن مؤسسه محترم.

میرهاشم محدث

یازدهم شهریور ماه ۱۳۹۶